

Ks. Jerzy Adamczyk¹

Obowiązek i prawo noszenia stroju kościelnego (kan. 284 KPK)

Wstęp

Papież Jan Paweł II w liście do kardynała wikariusza Rzymu Ugo Polettiego pisał: „Troska o umiłowaną diecezję rzymską przysparza mojej duszy wielu problemów, wśród których ten dotyczący dyscypliny stroju kościelnego wydaje się godny uwagi ze względu na wynikające z niego konsekwencje duszpasterskie. Wielokrotnie podczas spotkań z kapłanami, wyrażałem swoje przemyślenia na ten temat, wskazując na wartość i znaczenie tego charakterystycznego znaku, nie tylko dlatego, że sprzyja on powadze kapłana w jego zewnętrznym postępowaniu lub w wykonywaniu jego posługi, ale przede wszystkim dlatego, że podkreśla w łonie wspólnoty kościelnej publiczne świadectwo, które każdy kapłan ma obowiązek złożyć o swojej własnej tożsamości i szczególnej przynależności do Boga”².

Strój kościelny duchownych ma ważne znaczenia kościelne i duszpasterskie. Podkreśla w sposób widoczny przynależność do stanu duchownego i sprawia, że duchowni poprzez noszony ubiór są żywymi świadkami rzeczywistości nadprzyrodzonych, o których powinni dawać świadectwo przed ludźmi³. Stąd na przestrzeni wieków, jak i w obowiązującym prawie kanonicznym, przypomina się nakaz noszenia przez duchownych odpowiedniego stroju kościelnego. Papieże zawsze potwierdzali obowiązek używania ubioru kościelnego i wyjaśniali racje tej powinności⁴.

¹ Doktor habilitowany prawa kanonicznego. Wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Radomiu. Orcid.org/0000-0003-1415-7378. Adres e-mail: ksjerzyad@wp.pl

² *Lettera di Giovanni Paolo II al cardinale vicario Ugo Poletti* (8 settembre 1982), „L'Osservatore Romano” (18-19 ottobre 1982), s. 235.

³ Por. Congregatio pro Episcopis, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi* (22 febbraio 2004), nr 80, Città del Vaticano 2004, tekst polski: Kongregacja do spraw Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*, Kielce 2005, (odtąd: AS).

⁴ Michele De Santi w swojej pracy doktorskiej *Labito ecclesiastico. Sua valenza e storia* pisze, iż celem jego wysiłku naukowego było: „potwierdzić głębokie znaczenie dyscypliny kościelnej w tym obszarze (stroju kościelnego JA), pomagając odkryć na nowo jego znaczenie i przydatność w życiu kapłańskim”. *Labito ecclesiastico. Sua valenza e storia*,

Pobieżna obserwacja pokazuje, że aktualnie bardzo często zdarzają się ze strony duchownych uchybienia lub zaniedbania w używaniu stroju kościelnego, gdzie pod pozorem źle rozumianej wygody czy „praktyczności”, kryje się niejednokrotnie zwyczajne niezrozumienie tej kwestii, która dotyczy ładu duchowego i tożsamości kapłańskiej⁵.

Powstaje zatem kwestia: jakie są motywy obowiązku prawnego, zgodnie z którym duchowni powinni nosić odpowiedni strój kościelny właściwy z przepisami prawa. To bowiem słuszna motywacja dla obowiązku noszenia odpowiedniego stroju przez duchownych sprawia, że przepis prawny w tym względzie nie będzie martwą literą. Trzeba pytać dalej: jak przedstawia się w aspekcie historyczno-prawnym kwestia ubioru duchownych i obowiązku jego używania (gdyż przepis kan. 284 KPK/1983 jest wynikiem długiej tradycji kanonicznej). Jak sprawę *habitus ecclesiasticus* reguluje prawo powszechne oraz jakie normy komplementarne dotyczące stroju kościelnego wydały konferencje biskupów, wypełniając w tym względzie polecenie kan. 284 KPK. Czy konferencje dostosowały przepisy o ubiorze duchownych do zgodnych z przepisami prawa miejscowych zwyczajów? Zasygnalizowanym problemom zostanie poświęcony niniejszy artykuł⁶.

1. Ewolucja historyczno-prawna problematyki stroju kościelnego

Przez pierwsze pięć wieków duchowni nie różnili się strojem poza liturgicznym od ludzi świeckich. Jednak po ustaniu prześladowań w IV i V wieku wydawano ustawy zalecające w ubiorze skromność i powagę odpowiednią stanowi kapłańskiemu. „Clericus professionem suam et in habitu et in incesa probet” polecał IV synod Kartagiński z r. 398⁷.

Ravenna 2004, s. 16.

⁵ Por. M. Pozzo, *Il valore e il significato dell'abito clericale: problematiche giuridiche*, „Ius Ecclesiae” 30 (2018), nr 1, s. 201.

⁶ W niniejszym artykule omawia się wyłącznie strój kościelny duchownych, czyli oficjalne wierzchnie okrycie osób duchownych reprezentujących Kościół katolicki łaciński (kan. 284). Stąd nie bierze się pod uwagę tzw. stroju chórowego, który osobno określają przepisy Stolicy Apostolskiej, oraz stroju liturgicznego, obowiązującego podczas sprawowania liturgii, ani habitu osób konsekrowanych. Por. W. Rothe, *De obligatione deferendi habituum ecclesiasticum. Die kirchlichen Bekleidungs Vorschriften für Kleriker nach can. 284 CIC*, „Archiv für katholisches Kirchenrecht” 170 (2003), s. 2. „Bibliografia kanonistyczna na temat stroju kościelnego, aktualnie przepisanego w kan. 284, nie jest szczególnie obfita. Być może wynika to z faktu, że jest to temat uważany za marginalny. Jednak ten niedobór twórczości naukowej może być również symptomem rozpowszechnionego nieprzestrzegania dyscypliny w tej kwestii lub może wskazywać na pewną wrażliwość tematu, wokół którego umysły łatwo się dzielią”. A. Filipazzi, *Recensione del libro, M. De Santi, L'abito ecclesiastico. Sua valenza e storia*, „Ius Ecclesiae” 18 (2006), nr 2, s. 473-474.

⁷ J. Devoti, *Institutionum canonicarum, Libri IV. Editio tertia veneta, Tomus Primus, Venetiis 1982*, s. 112.

Poza liturgicznym strój duchownych początkowo nie różnił się od ubioru ludzi świeckich. Z czasem, w związku z wprowadzeniem ubioru krótkiego przez plemiona germańskie w czasie wędrówki ludów, duchowni solidarnie nosili długi strój rzymski, przyjęty od senatorów klasycznego Rzymu. Przypominał on rzymską tunikę, a że spływał aż do kostek (*usque ad talos*) w średnich wiekach otrzymał nazwę: *tunica talaris*, zwano go także *toga* lub *subtaneum* i *subtana*, skąd dzisiejsza nazwa: sutanna. Z Rzymu i z innych centrów chrześcijaństwa wymieniona szata pojawiała się tam dokąd przybywali duchowni i w ten sposób stała się powszechnym ubiorem duchownych⁸. Przepisy kościelne domagały się od duchownych ogólnie noszenia stroju skromnego i niewielokolorowego⁹.

Synod w Agde (506 r.) wskazał, że odpowiednim dla duchowieństwa strojem jest *vestis togata* utożsamiana z obywatelską suknią rzymską¹⁰, Synod w Bradze w 572 r. oblił gwałt księży do noszenia stroju, który miał ich odróżniać od świeckich¹¹, synod w Metz (888 r.) wyraźnie zakazał

⁸ Por. A. Nowowiejski, *Wykład liturgii Kościoła Katolickiego*, t. II, Warszawa 1902, s. 112, tenże *Ubiory duchowne*, w: *Encyklopedia Kościelna podług teologicznej encyklopedji Wetzera i Weltego z licznymi jej dopełnieniami*, M. Nowodworski (red.), t. XXIX, Warszawa 1907, s. 389, por. M. Konieczny, *Sutanna*, w: *Encyklopedia Katolicka*, E. Gilewicz (red.), t. 18, Lublin 2013, k. 1233.

⁹ „Clausā deferant desuper indumenta, nimia brevitate vel longitudine non notanda. Pannis rubeis aut viridibus, nec non manicis aut sotularibus consutiis sed rostratis, frenis, sellis, pectoralibus et calcaribus deauratis, aut aliam superfluitatem gerentibus, non utantur. Cappas manicatas ad divinum officium intra ecclesiam non gerant, sed nec alibi, qui sunt in sacerdotio et personatibus constituti, nisi iusta causa timoris exegerit habitum transformari. Fibulas omnino non ferant, neque corrigas auri vel argenti ornatum habentes, sed nec annulos, nisi quibus competit ex officio dignitatis. Pontifices autem in publico et in ecclesia superindumentis lineis omnes utantur, nisi monachi fuerint, quos oportet ferre habitum monachalem. Palliis diffibulatis non utantur in publico, sed vel post collum, vel ante pectus hinc inde connexis”. *Decretales Gregorii IX*, c. 15, X, III, 1; zob. I. D’Anna, *La forza della verità. Un tesoro da riscoprire*, terza edizione, Tricase 2018, s. 169.

¹⁰ „Duchowni (...) nie mogą mieć szat ani obuwia, poza tymi, które przystoją pobożności”. *Concilium Agathense (506)*, can XX, J. Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, Tomus octavus, Florentiae 1762, col. 328.

¹¹ Strojem kościelnym lub codziennym duchownych w życiu społecznym zawsze była *tunica talaris* (bo była długa i zakrywała pięty), chociaż kolor i kształt został ustalony dopiero na początku XVI wieku, kiedy to wybrano kolor czarny (I Synod Mediolański (1565), któremu przewodniczył św. Karol Boromeusz). Synod w Bradze z 572 r. nakazuje, aby duchowni z obszaru Półwyspu Iberyjskiego nosili *tunica talaris*. Od tego czasu dekrety o ubiorze duchownych stały się częstsze i domagały się, aby duchowni nie nosili świeckich ubrań ani nie podążali za współczesną modą. Między VI a VIII wiekiem świadectwa pisane wskazują, że stosowanie stroju duchownego stało się obowiązkowe. Na początku kolory nie były ujednolicone, używano wiele kolorów i różnych odcieni. Kolor czarny był tym, który ostatecznie dominował z istotnego powodu (jest to kolor bardzo podniosły) i praktyczny (brud jest mniej widoczny). J. San José Prisco, *Comentario a la Carta Circular sobre el traje eclesiástico a los Eminentísimos y Excelentísimos responsables de los Dicasterios, Tribunales y Oficinas de la Santa Sede y del Vicariato de Roma*, „Revista Española de Derecho Canónico” 70 (2013), nr 174, s. 325; por. I. D’Anna, *La forza della verità*, s. 169.

duchownym używania szat świeckich, jednocześnie zabrania laikom używania szat, wyróżniających kapłana w codziennym życiu¹². Sobór Laterański II (1139 r.) akcentował, że strój kościelny winien być zupełnie zamknięty (bez rozcięć), odpowiedniej długości oraz zakazywał używania odzieży koloru czerwonego i zielonego; synod w Reims z r. 1149 r. postanowił, aby w szatach duchowieństwa nie występowała różnorodność i wielość kolorów, synod w Awinionie (1209 r.) zobowiązywał do stosowania długich zamkniętych szat i zakazał jaskrawych barw oraz stosowania jedwabów, synod w Tours (1230 r.) wymagał, aby duchowni publicznie występowali tylko w odpowiednich szatach¹³, synod w Paryżu (1428 r.) zakazał „wszystkim i każdemu nosić tuniki różowej lub zielonej barwy, obszyte u dołu i góry pasowymi pasami, jako też i takie, które mają za długie ogony; także wielkie wywijane kołnierze i szerokie rękawy; wreszcie i tego rodzaju szaty, które się wyróżniają nadmierną krótkością lub długością, lub które z tyłu albo z przodu wyżej niż do kolan są otwarte”¹⁴. Synod w Sabonie (1494 r.) postanowił, że wyżsi duchowni nigdy nie mogą się pokazywać publicznie bez pasa na sukni, a odzież duchownych winna mieć kolor czarny lub fioletowy¹⁵.

Sobór Trydencki pozostawił w mocy dawne prawodawstwo, podkreślając zakaz noszenia przez duchownych stroju świeckiego oraz nakaz noszenia stroju odpowiedniego do piastowanej godności, stosując się do zarządzeń ordynariusza miejsca¹⁶. Ojcowie soborowi pisali: „Nawet jeśli habit nie czyni mnicha, to jednak konieczne jest, aby duchowni zawsze nosili strój odpowiadający ich własnemu stanowi, tak aby odzież wierzchnia ukazywała wewnętrzną uczciwość obyczajów. Z drugiej strony, dzisiaj zuchwałość i pogarda dla religii niektórych posunęły się tak daleko, że bez szacunku dla ich własnego honoru i godności duchownej noszą oni świeckie ubrania, nawet publicznie, trzymając stopy w dwóch strzemiionach: w rzeczach Boskich i w rzeczach ludzkich; dlatego też wszystkie osoby duchowne, niezależnie od tego, czy są zwolnione z tego obowiązku, niezależnie od tego, czy zostały ukonstytuowane duchownymi przez święcenia, czy też posiadały godność, urzędy i wszelkiego rodzaju beneficja kościelne, jeśli po upomnieniu – nawet zwykłym edyktem publicznym – przez biskupa, nie noszą przyzwoitego stroju duchownego, odpowiadającego wymogom ich stanu i godności oraz temu, co biskup uregulował i nakazał, mogą i muszą być do tego zmuszeni przez suspensę od święceń,

¹² „Et ut nemo clericorum arma portet vel indumenta laicalia induat i. e. cottos vel mantellos sine cappa non portet et laici cappas non portent”. Concilium Metense (888), can VI, J. Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, decimus octavus, Venetiis 1773, col. 79.

¹³ Por. M. Konieczny, *Sutanna*, k. 1233-1234.

¹⁴ Cyt. za: A. Nowowiejski, *Wykład liturgii Kościoła Katolickiego*, t. II, s. 113.

¹⁵ Por. M. Konieczny, *Sutanna*, k. 1233-1234; por. A. Nowowiejski, *Wykład liturgii Kościoła Katolickiego*, t. II, s. 112-113.

¹⁶ Por. A. Kakareko, *La riforma della vita del clero nella diocesi di Vilna dopo il Concilio di Trento (1564-1796)*, Roma 1996, s. 43.

urzędów i beneficjów, od plonów, dochodów i wpływów z tych samych beneficjów. Jeśli następnie, po jednorazowej poprawie, ponownie będą tak postępować, zostaną one również ukarane tym samym pozbawieniem urzędów i beneficjów¹⁷.

Obowiązująca wersja stroju duchownego została ustalona przez papieża Sykstusa V konstytucją *Cum sacrosanctum* z 9 stycznia 1589 r. i bullą *Pastoralis nostrae sollicitudo* z 31 stycznia 1589 r.¹⁸. Papież nakazał, aby wszyscy duchowni nosili sutannę sięgającą do kostek (*vestis talaris*)¹⁹.

Nakaz noszenia stroju kościelnego został uznany przez ustawodawcę trydenckiego jednocześnie za zobowiązanie do prowadzenia życia moralnie doskonałego, które zapewniłoby duchownym, w wykonywaniu ich posługi, autorytet wobec wiernych. Sobór, odnawiając również konstytucję Klemensa V w sprawie obowiązku noszenia stroju duchownego, ustanowił kary dla osób, które dopuściły się uchybienia w tej materii, aż do pozbawienia ich urzędu i beneficjum kościelnego. Papież Sykstus V bullą *Cum sacrosanctum* ustanowił surowsze kary, ogłosił *ipso facto* pozbawienie godności, urzędu, kanonikatu i beneficjum duchownych, którzy nie nosili sutanny²⁰. Papież Benedykt XIII bullą z 2 maja 1725 r. przypomniał o utracie beneficjów w przypadku niestosowania się do ustaw prawa kościelnego, m. in. w sprawie używania stroju kościelnego²¹.

W XVII w. powstała sutanna (stosowana obecnie) w formie długiej sukni o wąskich rękawach, zapięta z przodu rzędem drobnych guzików, ze stojącym kołnierzem, spod którego widoczny był brzeg białego kołnierzyka spodniego (koloratka); jej barwa uzależniona jest od piastowanej godności: papież nosi sutannę białą, kardynałowie – purpurową, biskupi – fioletową, prałaci – czarną z amarantowym pasem, zaś niższe duchowieństwo – czarną²².

¹⁷ Concilium Oecumenicum Tridentinum, decreto *De reformatione*, sessione XIV, can. 6, w: *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Bologna 1991, s. 71; por. A. Kakareko, *La riforma della vita del clero nella diocesi di Vilna dopo il Concilio di Trento (1564-1796)*, s. 43.

¹⁸ „Bullarium Romanum”, vol. 9, L. Tomasetti (ed.), Torino 1863, s. 66-77; por. J. Fijałek, *Życie i obyczaje kleru w Polsce średniowiecznej*, Kraków 1894, s. 192-193; por. L. Trichet, *Le costume du clergé. Ses origines et son évolution en France d'après les règlements de l'Église* (revue M. Zimmermann), „Revue de l'histoire des religions” 204 (1987), nr 2, s. 212.

¹⁹ Zob. L. Trichet, *Le costume du clergé: Ses origines et son évolution en France, d'après les règlements de l'Église*, Paris 1986, s. 129; por. I. D'Anna, *La forza della verità*, s. 170.

²⁰ A. Kakareko, *La riforma della vita del clero nella diocesi di Vilna dopo il Concilio di Trento (1564-1796)*, s. 43-44; por. L. Trichet, *Le costume du clergé*, s. 158.

²¹ Por. G. Moroni, *Benedetto XIII*, w: „Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica”, vol. V, Venezia 1840, s. 8-20; por. A. Nowowiejski, *Wykład liturgii Kościoła Katolickiego*, t. II, s. 114.

²² M. Konieczny, *Sutanna*, k. 1234. Używanie koloratki stało się obowiązkiem za sprawą papieża Urbana VIII (1623-1644) w 1624 r., jednocześnie było zabronione dla świeckich. por. I. D'Anna, *La forza della verità*, s. 170.

Kodeks pio-benedyktyński wymagał od duchownych, aby stale nosili odpowiedni strój kościelny, w sposób określony przez prawo lub miejscowe zwyczaje²³, z obowiązkiem jednak noszenia sutanny podczas Mszy św.²⁴. Ten sam Kodeks wymagał od zakonników noszenia habitu właściwego dla instytutu, chyba że na nieużywanie wyrazi zgodę położony²⁵. Prawodawca jednocześnie zakazywał noszenia ubioru kościelnego lub zakonnego innym osobom, w tym duchownym zredukowanym do stanu świeckiego i zakonnikom eksklaustrowanym lub sekularyzowanym²⁶. Poważne sankcje kanoniczne były przewidziane dla duchownych, którzy nie nosili stroju kościelnego²⁷.

Sobór Watykański II wskazał, że kapłani zostali „w nowy sposób poświęceni Bogu” przez sakrament święceń²⁸, stawiając tę konsekrację na równi z konsekracją zakonników, którzy przez profesję swoich świętych ślubów otrzymali nową konsekrację od Boga²⁹. Uważając kapłanów i zakonników jako osoby szczególnie poświęcone Bogu, wydaje się bardzo właściwe, aby widzialnie ukazać ich niewidzialny, święty stan. Z tego teologicznego powodu Kościół, wierny tradycji, chce, aby ten stan był „widziany” i uwidoczniiony w sposób widzialny przez sam strój. Jan XXIII był w tej kwestii bardzo rygorystyczny, nakazując swoim duchownym na Synodzie Rzymskim czarna sutannę i zabraniając nawet używania clergymanu³⁰.

2. Kwestia stroju kościelnego w obowiązujących przepisach kanonicznego prawa powszechnego

Obowiązek noszenia stroju kościelnego jest konsekwencją charakteru służby sprawowanej przez świętych szafarzy, która nie ogranicza się do pewnych ceremonii czy konkretnych momentów dnia, ale ma

²³ *Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1917, kan. 136.

²⁴ Kan. 811 § 1 KPK/17; por. J. San José Prisco, *Comentario a la Carta Circular sobre el traje eclesiástico a los Eminentísimos y Excelentísimos*, s. 326.

²⁵ Kan. 596 KPK/17.

²⁶ Kan. 492 § 3; 683; 213 § 1; 639-640 KPK/17.

²⁷ Kan. 136 § 3; 188, nr 7; 2379 KPK/17.

²⁸ Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum de Presbyterorum ministerio et vita Presbyterorum Ordinis* (7 Decembris 1965), nr 12 a, „Acta Apostolicae Sedis”, 58 (1966), s. 991-1024, tekst polski: Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu prezbiterów *Presbyterorum ordinis*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 478-508.

²⁹ Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen gentium* (21 novembris 1964), nr 44a, „Acta Apostolicae Sedis” 57 (1965), 5-67, tekst polski: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 104-163.

³⁰ J. San José Prisco, *Comentario a la Carta Circular sobre el traje eclesiástico a los Eminentísimos y Excelentísimos*, s. 326.

wpływ na ich egzystencję, naznaczoną charakterem sakramentalnym otrzymanym przy święceniach³¹. Należy zauważyć, że przepis kan. 284 wyraża zarówno obowiązek, jak i – co zwykle jest pomijane – prawo stanu duchownego. Tak jest, mimo że KPK z 1983 r., w przeciwieństwie do swojego poprzednika, zrezygnował z wyraźnego zakazu noszenia odzieży duchownej przez osoby niebędące duchownymi³².

Dokumenty kościelne niejednokrotnie uzasadniają nie tylko pożytek, ale i konieczność używania przez duchownych odpowiedniego stroju kościelnego, dając ku temu podstawy doktrynalne. Jan Paweł II w *Liście do kapłanów na Wielki Czwartek 1979 roku* pisał: „Nie myślimy, że przysłużymy się Ewangelii, jeśli «rozpuścimy» nasz kapłański charakter w przesadnym interesowaniu się problematyką doczesności, jeśli usiłujemy zeświecczyć nasz sposób życia i postępowania, jeśli zatrzymamy nawet zewnętrzne przejawy naszego powołania kapłańskiego. Musimy zachować poczucie naszego wyjątkowego powołania i ta «wyjątkowość» powinna wyrażać się choćby w naszym stroju. Nie wstydzmy się tego. Tak, żyjemy w świecie, ale nie jesteśmy ze świata!»³³.

8 września 1982 r. papież Jan Paweł II skierował list do papieskiego wikariusza Rzymu, polecając mu promulgowanie norm dotyczących używania stroju duchownego i zakonnego w diecezji rzymskiej. Papież przyznał, że choć istnieją „motywacje historyczne, środowiskowe, psychologiczne lub społeczne, które można zaproponować *a contrario*” wobec używania stroju duchownego, to „istnieją motywacje o charakterze równorzędnym” na rzecz charakterystycznego stroju duchowieństwa. Dodał, że argumenty przeciwko strojowi duchownego „wydają się bardziej ludzkie niż eklezjologiczne”. Papież stwierdza, że wyróżniający się znak jest cenny „nie tylko dlatego, że przyczynia się do podkreślenia godności

³¹ Natomiast habit zakonników jest wyrazem ich szczególnej konsekracji jako takiej, łącznie ze świadectwem publicznej profesji ubóstwa (por. kan. 669 § 1). J. Carlos, M. Errázuriz, *Corso fondamentale sul diritto nella Chiesa. Introduzione i soggetti ecclesiali di diritto*, vol. I, Milano 2009, s. 246. Wolfgang Rothe definiuje strój duchowny, o którym mowa w kan. 284 KPK, jako służbowy ubiór duchownego katolickiego, którego celem jest uczynienie go rozpoznawalnym jako takiego w przestrzeni publicznej poza funkcjami liturgicznymi. *De obligatione deferendi habitium ecclesiasticum*, s. 3.

³² Por. W. Rothe *De obligatione deferendi habitium ecclesiasticum*, s. 14:

³³ Ioannes Paulus P.P. II, *Lettera Apostolica Novo incipiente* (8 aprilis 1979), „Acta Apostolicae Sedis” 59 (1979), s. 396-397, tekst polski: Jan Paweł II, *List do kapłanów na Wielki Czwartek 1979*, Poznań 1979, przypis nr 26. Słowa w cudzysłowie ostrokatnym są fragmentem z „Przemówienia Jana Pawła II, do kleru rzymskiego z 9 listopada 1978 r., Giovanni Paolo II, *Allocuzioni al clero* (9 novembre 1978, w: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, vol. I (1978), Città del Vaticano 1978, s. 116. Jest jasne, że ustawodawca powszechny nie skłonny utrzymać normę o obowiązku noszenia stroju duchownego, dlatego też kilkakrotnie wzywał do przestrzegania tego obowiązku jako jednoznacznego znaku konsekracji i tożsamości tego, kto pełni posługę publiczną (choć jest to norma szeroko kwestionowana przez samych duchownych, zwłaszcza na Zachodzie). J. San José Prisco, *Comentario a la Carta Circular sobre el traje eclesiástico a los Eminentísimos y Excelentísimos*, s. 326.

kapłana w jego zewnętrznym postępowaniu lub w sprawowaniu posługi, ale przede wszystkim dlatego, że jest publicznym świadectwem we wspólnocie kościelnej o własnej tożsamości i szczególnej przynależności do Boga, które każdy kapłan zobowiązany jest składać” Współczesne ześwieczone społeczeństwo, gdzie „poczucie świętości jest tak bardzo osłabione” potrzebuje „wartości znaku, jaką stanowi ubiór duchowny”³⁴.

Autorzy *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów*, nawiązując do listu Jana Pawła II do kardynała Poletiego, podkreślają, że: „W społeczeństwie ześwieczonym o tendencjach materialistycznych, gdzie zanikają znaki zewnętrzne rzeczywistości świętych i nadprzyrodzonych, szczególnie odczuwa się konieczność, by kapłan – jako człowiek Boży i szafarz misterii Bożych – był rozpoznawany przez wspólnotę także przez ubiór, jaki nosi, jako wyraźny znak jego poświęcenia i tożsamości wykonywania urzędu publicznego. Prezbiter powinien być rozpoznawalny przede wszystkim przez swoją postawę, lecz także przez swój ubiór w ten sposób, by każdy wierny, a nawet każdy człowiek, bezpośrednio dostrzegł jego tożsamość i jego przynależność do Boga i Kościoła. Z tego powodu kapłan powinien nosić «godny ubiór kościelny, według norm wydanych przez Konferencję Episkopatu i według zwyczajów lokalnych zgodnych z przepisami prawa». (...) Z wyjątkiem sytuacji całkowicie szczególnych, nie używanie stroju kościelnego przez kapłana może być znakiem słabego poczucia własnej tożsamości pasterza bez reszty poświęconego służbie Kościołowi”³⁵.

W *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów* poleca się, jak następuje: „Biskup niech czuwa nad właściwym strojem prezbiterów, także zakonników, zgodnie z powszechnym prawem Kościoła i normami Konferencji Biskupów, tak aby przynależność do stanu kapłańskiego zawsze była widoczna oraz aby poprzez ubiór byli oni żywymi świadkami rzeczywistości nadprzyrodzonych, o których powinni dawać świadectwo przed ludźmi”³⁶.

Nawiązując do listu papieża Jana Pawła II, skierowanego do papieskiego wikariusza Rzymu z 8 września 1982 r., kard. Tarsicio Bertone, Sekretarz Stanu Stolicy Apostolskiej, pisał: „Pragnę obecnie zwrócić uwagę na znaczenie dyscypliny nieodłącznie związanej z codziennym używaniem stroju kościelnego (sutanna lub clergyman) i zakonnego, przewidzianej w przepisach w tym zakresie i zgodnie z motywacją jego stosowania, przedstawioną i wyrażoną przez błogosławionego Jana

³⁴ *Lettera di Giovanni Paolo II al cardinale vicario Ugo Poletti*, s. 235; por. R. Cunningham, *Commentary on canon 284*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, edited by J. Beal, New York 2000, s. 372-373; por. J. San José Prisco, *Comentario a la Carta Circular sobre el traje eclesiástico a los Eminentísimos y Excelentísimos*, s. 326.

³⁵ *Congregatio pro Clericis, Directorio per il ministero e la vita dei Presbiteri Tota Ecclesia* (31 gennaio 1994), nr 66, Città del Vaticano 1994, tekst polski: Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów*, Città del Vaticano 1994, (odtąd: TE); por. M. Konieczny, *Sutanna*, k. 1234; por. R. Cunningham, *Commentary on canon 284*, s. 373.

³⁶ AS, nr 80.

Pawła II w liście do kardynała wikariusza Rzymu z dnia 8 września 1982 roku. W czasie, gdy każdy z nas jest szczególnie powołany do odnowienia swego sumienia i spójności własnej tożsamości (...) zwracam się do Waszej Eminencji/Ekscelencji z uprzejmą prośbą o zapewnienie przestrzegania tego, co zostało wskazane powyżej przez wszystkich duchownych i zakonników pełniących służbę w Waszej Dykasterii/Trybunale /Urzędzie/wikariacie, domagając się wypełniania obowiązku systematycznego i godnego noszenia własnego stroju, w każdej sytuacji, także na mocy obowiązku dawania przykładu, który dotyczy przede wszystkim tych, którzy służą Następcy Piotra³⁷. Chociaż przytoczony list odnosi się do pracujących w Kurii Rzymskiej, jednak poprzez nawiązanie do motywacji zawartych liście Jana Pawła II w do kardynała wikariusza Rzymu z dnia 8 września 1982 r., a także poprzez przypomnienie, że pracujący w Kurii papieskiej winni dawać całemu duchowieństwu i zakonnikom dobry przykład odnośnie do noszenia stroju duchownego, list ten jest ważnym przejawem troski Kościoła o dyscyplinę w sprawie noszenia właściwego ubioru kościelnego. José San José Prisco pisze, że przywołany „okólnik kard. Tarsicio Bertone przypomina o obowiązku wzorcowości (dawania dobrego przykładu JA), który spoczywa przede wszystkim na tych, którzy służą Następcy Piotra i ma być wyraźną zachętą dla wszystkich duchownych, którzy przybywają do Watykanu. Celem jego jest wyeliminowanie z życia duchownych odzieży świeckiej lub nieformalnej (swobodnej), takiej jak swetr, swetr rozpinany, kamizelka, a latem nawet krótki rękaw. Ubieranie się w ten sposób oznaczałoby zaniedbanie ze strony duchownego lub zakonnika, który ukazywałby niewłaściwy wizerunek pełnionej przez siebie funkcji. Jako minimum stroju duchownego tolerowany jest clergyman z długimi spodniami i amerykańską marynarką, w kolorze czarnym lub ciemnoszarym. Zakonnicy winni nosić «habit» instytutu, do którego należą³⁸.

Michele De Santi trafnie zauważa, że „...cechą, która najbardziej podkreśla jego (stroju kościelnego JA) stosowność, jest ta, która odnosi się do uwidocznienia posługi kapłańskiej w odniesieniu do służenia ludziom w tym wszystkim, co dotyczy ich relacji z Bogiem w ostatecznej perspektywie zbawienia wiecznego³⁹”.

³⁷ Card. Tarsicio Bertone, Secretario de Estado, *Carta Circular sobre el traje eclesiástico a los Eminentísimos y Excelentísimos responsables de los Dicasterios, Tribunales y Oficinas de la Santa Sede y del Vicariato de Roma 15 de octubre de 2012*, „Revista Española de Derecho Canónico” 70 (2013), nr 174, s. 323. Jest to list okólny wysłany do przewodniczących instytucji i urzędów Kurii Rzymskiej, datowany na 15 października 2012 r. i podany do publicznej wiadomości podczas Synodu Biskupów nt. nowej ewangelizacji w 2012 r. Napisany na papierze z pieczęcią sekcji do spraw ogólnych Sekretariatu Stanu został podpisany przez Kardynała Sekretarza Stanu Tarsicio Bertone. List został napisany z „czcigodnego polecenia”, to znaczy ze zlecenia Benedykta XVI. J. San José Prisco, *Comentario a la Carta Circular sobre el traje eclesiástico a los Eminentísimos y Excelentísimos*, s. 325.

³⁸ *Comentario a la Carta Circular sobre el traje eclesiástico a los Eminentísimos y Excelentísimos*, s. 327; por. F. Aquino, *Ordem*, Sao Paulo 2007, s. 54.

³⁹ *L'abito ecclesiastico. Sua valenza e storia*, s. 222.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. w kan. 284 postanawia, że „Duchowni powinni nosić odpowiedni strój kościelny, zgodnie z przepisami wydanymi przez konferencję biskupów, a także miejscowymi zwyczajami, zgodnymi z przepisami prawa”⁴⁰. Cytowane wyżej podstawy doktrynalne i praktyczne jasno uzasadniają umieszczenie przytoczonej normy w najważniejszym zbiorze kanonicznego prawa powszechnego. Przypominają, że kwestia stroju duchownego, choć z pewnością nie jest czołowa w Kościele, to jednak nie jest sprawą marginalną. Warto dodać, że duchowni to ci, którzy przyjęli przynajmniej święcenia diakonatu⁴¹, a nie czy i kiedy objęli urząd przeznaczony dla duchownych.

Z tego względu, że święcenia raz ważne przyjęte nigdy nie tracą ważności⁴², czasowe trwanie zobowiązania i uprawnienia sformułowanego w kan. 284 KPK jest z założenia nieograniczone. Jednakże osoba ważne wyświęcona, jak przedstawia *Katechizm Kościoła Katolickiego*, „może oczywiście z ważnych powodów zostać zwolniona z obowiązków i funkcji związanych ze święceniami lub otrzymać zakaz ich wykonywania”⁴³. Prawo kanoniczne taką sytuację określa jako utratę stanu duchownego⁴⁴. Kto utraci stan duchowny zgodnie z prawem, zgodnie z kan. 292 KPK, „traci wraz z nim uprawnienia właściwe temu stanowi, jak również nie podlega żadnym obowiązkom stanu duchownego”, w tym prawo i obowiązek noszenia stroju duchownego⁴⁵.

Ponadto jest możliwe, że duchowny, który popełnił przestępstwo kościelne, może zostać karnie pozbawiony prawa noszenia ubioru kościelnego, nie tracąc stanu duchownego. Taka sytuacja może wynikać z zastosowania kan. 1333 § 1, nr 1 KPK w ramach suspensy, jak i zgodnie z kan. 1312 § 2 KPK w przypadku kary ekspiacyjnej⁴⁶.

W. Rothe zauważa, że pewien problem w przestrzeganiu kan. 284 KPK stanowi fakt, że pomimo wyłącznego ograniczenia obowiązku lub prawa używania *habitus ecclesiasticus* do stanu duchownego, nadal dość często zdarza się, iż wierni niebędący duchownymi – np. ministranci, członkowie chóru, zakrystianie i kandydaci do kapłaństwa (alumni) – w pewnych okolicznościach występują w stroju duchownym. Należy zauważyć, że obecny porządek prawny Kościoła, w przeciwieństwie do KPK/1917, zrezygnował zarówno z wyraźnego zakazu noszenia szat duchownych przez osoby niebędące duchownymi, jak i z odpowiednich wyjątków. Co więcej, praktyka ta nie była dotychczas nigdy kwestionowana,

⁴⁰ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, „Acta Apostolicae Sedis” 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984, (odtąd: KPK).

⁴¹ Por. kan. 1008 I 1009 § 1.

⁴² Kan. 290.

⁴³ *Catechismo della Chiesa Cattolica*, nr 1583, Città del Vaticano 1992, tłum. polskie: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994.

⁴⁴ Kan. 290 i 293.

⁴⁵ Por. W. Rothe *De obligatione deferendi habitum ecclesiasticum*, s. 15.

⁴⁶ Por. tamże.

a nawet zakazana ani przez ustawodawcę kościelnego, ani przez kompetentne kościelne organy wykonawcze. W związku z tym można przyjąć, że jest to prawo zwyczajowe ogólnie aprobowane, jeśli nie wręcz promowane, przez Kościół⁴⁷.

Kan. 284 KPK, odwołując się do prawa partykularnego, które winno dokonać bardziej konkretnych ustaleń, określa już pewne podstawowe parametry stroju kościelnego. Ma to być ubiór kościelny, który implikuje istnienie znaku wystarczająco jednoznacznego i jasnego dla identyfikacji duchownego i musi być również godny, to znaczy być daleki od wszystkiego, co mogłoby zaprzeczać godności stanu duchownego (luksusowe lub nędzne ubrania, wyszukane lub dziwne itp.)⁴⁸.

Według KPK 83 strój kościelny (*habitus ecclesiasticus*) ma być nie tylko „odpowiedni” dla osób stanu duchownego, ale i zgodny z przepisami konferencji biskupów i prawnymi miejscowymi zwyczajami. Praktyka w tej kwestii ulega zmianom ze względu na nowe okoliczności, jakie niosą zewnętrzne warunki kulturowe, polityczne, cywilizacyjne. We współczesnym zlaicyzowanym społeczeństwie używanie stroju duchownego ma być przejawem szczególnej posługi kapłańskiej i publicznego świadectwa o Bogu⁴⁹. Kan. 284 został celowo skonstruowany przez prawodawcę w sposób ogólny, aby zostawić możliwość uzupełnienia go przez normy konferencji biskupów, o czym prawodawca *expressis verbis* wspomina, która winna brać pod uwagę prawne zwyczaje istniejące na jej terytorium.

Faktycznie prawie wszędzie przepisy konferencji biskupów określają jako strój duchowny tradycyjną sutannę i clergyman. Sutanna (łac. *reverenda*), strój długi, jest to wierzchnia, długa szata sięgająca kostek, z rękawami, zapinana z przodu rzędem guzików, noszona przez duchownych różnych chrześcijańskich wyznań⁵⁰. Clergyman, strój krótki (termin pochodzi od angielskiego słowa *clergy* i *man*) to strój kościelny z czarnej lub szarej tkaniny, rzadko brązowej, składający się ze spodni i marynarki, wyróżniający się koszulą z białą koloratką. Do tego stroju dodaje się często krzyżyk noszony jako broszka. Początkowo clergyman był używany przez pastorów protestanckich z obszaru anglosaskiego, później jednak był przyjmowany także w kręgach rzymskokatolickich, najpierw jako ustępstwo dla tych, którzy musieli podróżować i wykonywać inne czynności, później był tolerowany i ostatecznie zaakceptowany jako strój kościelny⁵¹.

⁴⁷ *De obligatione deferendi habituum ecclesiasticum*, s. 15.

⁴⁸ Por. J. Carlos, M. Errázuriz, *Corso fondamentale sul diritto nella Chiesa*, s. 246.

⁴⁹ Por. J. Krukowski, *Komentarz do kan. 284*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. T. 2. Ks. II (1). Lud Boży*, J. Krukowski (red.), Poznań 2005, s. 108.

⁵⁰ M. Konieczny, *Sutanna*, k. 1233.

⁵¹ Clergyman, czyli czarny lub szary garnitur z białą koloratką, pochodzenia amerykańskiego (podobny do garnituru duchownych episkopalnych), jest proweniencji protestanckiej, lecz w latach 70. XX wieku stał się częścią ubioru duchownych katolickich,

Oczywiście przepisy konferencji biskupich dotyczące stroju kościelnego uwzględniają warunki klimatyczne i legalne lokalne zwyczaje. Kan. 284 jest wprawdzie normą prawa ludzkiego, ale winna być ona przestrzegana w duchu posłuszeństwa jako publiczna manifestacja konsekracji i misji świętych szafarzy. Brak jedności między kapłanami w tym aspekcie sprzyja przynajmniej pozornemu podziałowi duchownych w oczach wszystkich, co ma negatywny wpływ na komunie i misję kościelną⁵².

Wkrótce po ukazaniu się *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów* jeden z biskupów brazylijskich przesłał do Papieskiej Rady ds. Interpretacji Tekstów Prawnych pismo, w którym zapytał, czy sekcja wspomnianego *Dyrektorium* dotycząca stroju duchownego posiada jedynie charakter duszpasterski i zachęcający, czy też jest również prawnie wiążąca. Rada odpowiedziała, że chociaż *Dyrektorium* jest przesiąknięte głębokim duchem duszpasterskim, to jako generalny dekret wykonawczy ma charakter normatywny (nakazujący), zobowiązujący tych, którzy są związani ustawami, którymi to *Dyrektorium* się zajmuje. Ogólne dekry wykonawcze, „w których mianowicie dokładniej określa się sposoby zastosowania ustawy albo przynagla się jej zachowanie, mogą wydawać — w ramach własnej kompetencji — posiadający władzę wykonawczą” (kan. 31 § 1). Tak więc art. 66 *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów* zawiera normę ogólną, która uzupełnia kan. 284: strój duchowny musi różnić się od stroju świeckich; jego krój i kolor mają być określone przez konferencję biskupów. Przeciwnie praktyki nie mogą być uznane za uzasadniony zwyczaj i muszą być usunięte przez kompetentną władzę kościelną. Biskup diecezjalny jest właściwym autorytetem, aby nakłaniać do posłuszeństwa tej dyscyplinie i usuwać przeciwne praktyki (kan. 392 § 2)⁵³. Stąd nie ma racji Filipe Aquino, gdy stwierdza: „określenie, czym jest «strój duchowny», który dawniej odpowiadał «prawowitym zwyczajom» i «przepisom miejscowego ordynariusza», przechodzi teraz na konferencję biskupów. Nie można jednak powiedzieć, że nakłada się na nich (duchownych JA) ścisły obowiązek przestrzegania norm w tej materii”⁵⁴. Należy dodać, że diakoni stali nie są związani przepisami kanonu 284 (co do noszenia stroju duchownego), chyba, że prawo partykularne, co innego postanawia⁵⁵.

---

choć na początku był jedynie ustępstwem dla tych, którzy musieli podróżować, gdyż był bardziej komfortowy niż sutanna. J. San José Prisco, *Comentario a la Carta Circular sobre el traje eclesiástico a los Eminentísimos y Excelentísimos*, s. 326.

⁵² J. Carlos, M. Errázuriz, *Corso fondamentale sul diritto nella Chiesa*, s. 246.

⁵³ „Communicationes” 27 (1995), s. 192-194; por. J. San José Prisco, *Comentario a la Carta Circular sobre el traje eclesiástico a los Eminentísimos y Excelentísimos*, s. 326.

⁵⁴ F. Aquino, *Ordem*, s. 54.

⁵⁵ Kan. 288. Zob. J. González Ayesta, *Algunas consideraciones sobre la actual regulación de los derechos y deberes de los diáconos permanentes*, „Ius Canonicum”, 47 (2007), nr 94, s. 419. W niektórych miejscach diakoni stali proszeni są o noszenie stroju kościelnego podczas sprawowania posługi.

Jest oczywiste, że zwyczaj (obojętnie czy jest rozpowszechniony) nienoszenia stroju kościelnego jest zwyczajem *contra legem*, który zgodnie z kan. 26 nie może obowiązywać, dopóki nie będzie przestrzegany przez trzydzieści lat nieprzerwanie i w pełni. Jednak z przytoczonych wyżej dokumentów wynika niezbicie, że zgodnie z kan. 24 § 2 taki zwyczaj został wyraźnie odrzucony przez prawo i dlatego nie może nabrać mocy prawnej⁵⁶.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. postanawiał: „Świeckim osobom nie wolno nosić stroju duchownego, wyjąwszy alumnów seminaryjnych i kandydatów do święceń, a nadto świeckich, posługujących przy funkcjach kościelnych, lecz tylko w czasie ich spełniania”⁵⁷. Aktualny Kodeks milczy w tej kwestii, co wydaje się pewnym brakiem. Mówi tylko o obowiązku, ale i prawie noszenia przez duchownych stroju kościelnego. Wydaje się jednak, że dzisiaj, gdy w kulturze masowej, w mediach, czy różnych antykościelnych manifestacjach ulicznych nielegalnie używa się stroju kościelnego, zwłaszcza sutanny, norma kan. 683 dawnego Kodeksu zastrzegająca używanie stroju duchownego wyłącznie osobom uprawnionym jest nadal aktualna. Przynajmniej postanowienia konferencji biskupów dotyczące stroju duchownego winny o tej kwestii wspominać, zwłaszcza tam, gdzie taki strój jest bezprawnie wykorzystywany i ośmieszany. Jest to ważna obserwacja, gdyż jak zauważa Wolfgang Rothe strój duchowny nie jest wyrazem określonego osobistego stylu życia, pełnienia określonej funkcji czy pozycji hierarchicznej, ale jest znakiem rozpoznawczym przynależności do stanu duchownego jako takiego. Świadczy o tym ewidentny wysiłek ustawodawcy kościelnego, aby żaden duchowny – niezależnie od tego, jaką uznaną przez Kościół drogą życia podąża – nie był zwolniony przez prawo z obowiązku noszenia uznanej formy odzieży duchownej. Celem stroju duchownego jest odróżnienie jego użytkownika od środowiska świeckiego, w którym duchowny egzystuje. Podstawowym wymogiem stroju duchownego jest więc wyraźne i oczywiste odróżnienie od odzieży świeckiej. Konsekwentnie należy skonstatować, że używanie *habitus ecclesiasticus* przez osoby świeckie jest niedozwolone (nawet jeśli KPK – w przeciwieństwie do KPK/1917 – nie zawiera już normy w tej sprawie). Biorąc za podstawę kan. 284 KPK można ubiór duchowny określić jako profesjonalny strój duchownego katolickiego, którego celem jest uczynienie go rozpoznawalnym jako takiego w przestrzeni publicznej, poza funkcjami liturgicznymi⁵⁸.

Mogą być jednak sytuacje, że prawo państwowe, które nie szanuje wolności religijnej zabrania publicznego noszenia przez duchownych stroju kościelnego, jak to było do niedawna np. w Meksyku, czy we Francji

⁵⁶ J. San José Prisco, *Comentario a la Carta Circular sobre el traje eclesiástico a los Eminentísimos y Excelentísimos*, s. 327-328.

⁵⁷ Kan. 683 KPK/17.

⁵⁸ Por. *De obligatione deferendi habitum ecclesiasticum*, s. 3.

w czasie rewolucji francuskiej⁵⁹, a także w państwach totalitarnych. Czy istnieje wtedy obowiązek jego noszenia? Trzeba najpierw skonstatować, że obowiązek noszenia ubioru kościelnego ma ten sam uniwersalny zakres, co prawo, które go nakazuje, czyli obejmuje wszystkich duchownych w całym Kościele. Inną sprawą jest to, że z powodów niezależnych od Kościoła, takich jak zakazy prawa państwowego, czy prześladowania itp. może być on zawieszony, gdy sprawa jest pilna samorzutnie przez konkretnych duchownych czy kompetentną władzę kościelną lub też władza kościelna może od tego obowiązku dyspensować⁶⁰.

3. Normy komplementarne konferencji biskupów do kan. 284 KPK

Kodeks Prawa Kanonicznego nie określa stroju duchownych, lecz tylko stwierdza fakt jego istnienia oraz obowiązek jego używania. W żadnym miejscu też nie wspomina, że ma to być sutanna (*vestis talaris, ad talos*), lecz ogólnie nazywa go *habitus ecclesiasticus*. Odzież duchownych powinna być określona przez konferencję biskupów oraz przez miejscowe prawne zwyczaje⁶¹. Aby postanowienie kan. 284 KPK można było stosować, konieczne są konkretne przepisy wykonawcze. Prawodawca kodeksowy przekazał tę kompetencję konferencjom biskupów. W związku z tym mają one nie tylko prawo, ale i obowiązek wydawania odpowiednich norm⁶². Niezależnie od tego, najwyższa władza kościelna posiada naturalną swobodę wydawania własnych przepisów wykonawczych o powszechnej obowiązywalności prawnej, które mają rzecz jasną wyższą moc od norm konferencji biskupów. Dotyczy to np. przytaczanego

⁵⁹ We Francji rewolucja całkowicie zakwestionowała strój duchowny. 6 kwietnia 1792 r., w Wielki Piątek, konstytucjonalistyczny biskup Cher, dawnej diecezji Kościoła konstytucyjnego w Francji, Pierre Anastase Torne (+ 1797) zgłosił w zgromadzeniu ustawodawczym za zniesieniem stroju duchownego. Po 10 sierpnia 1792 r., wraz z upadkiem monarchii, Zgromadzenie Narodowe po raz kolejny zakazało stosowania stroju kościelnego i nie zezwoliło na stosowanie wspomnianego ubrania przez kapłanów zaprzysiężonych w wykonywaniu swoich funkcji oraz w okolicy, w której pełnili swoją posługę. Kiedy wraz z konkordatem z 1801 r. przywrócono pokój, prawie wszyscy księża od około dziesięciu lat mieli zwyczaj noszenia ubrania cywilnego. Artykuły organiczne dodane jednostronnie do Konkordatu przez Bonapartego, pod wpływem inspiracji byłego biskupa Talleyranda, wznowiły zakaz z 1792 r., a art. 41 zakazał używania sutanny poza obrzędami religijnymi i wprowadził czarny strój z *facciole* w stylu francuskim. M. Stanzione, *Storia dell'abito ecclesiastico: dal Concilio di Trento fino ad oggi*, <http://www.dentrosalerno.it>, (dostęp: 28. 02. 2023); por. J. San José Prisco, *Comentario a la Carta Circular sobre el traje eclesiástico a los Eminentísimos y Excelentísimos*, s. 325-326.

⁶⁰ Zob. Consejo Episcopal Latinoamericano – Celam. Universidad de Navarra Facultad de Derecho Canónico. *Código de derecho canónico. Edición bilingüe y anotada*, Sexta edición revisada y actualizada, Pamplona 2002, s. 234-235.

⁶¹ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*, t. 2, Olsztyn 1986, s. 97.

⁶² Por. W. Rothe *De obligatione deferendi habitum ecclesiasticum*, s. 16.

wspomnianego już *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów*, będące ogólnym dekretem wykonawczym według kan. 31 KPK, w którym pod nr 66⁶³ ustanowiono pewne bardziej szczegółowe kryteria dotyczące tego, co należy rozumieć przez strój kościelny duchownych, o którym mowa w kan. 284 KPK.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r. zobowiązuje konferencje biskupie do wydania norm komplementarnych do określonych przepisów KPK. Niektóre z tych norm kodeksowych obligują konferencje do wydania stosownych przepisów (kompetencyjne normy obligatoryjne), inne zezwalają na emanację takich postanowień (kompetencyjne normy fakultatywne)⁶⁴. Należy jednak stwierdzić, że z samych sformułowań wielu kanonów kodeksowych wspominających o ustaleniu odnośnych norm prawnych przez konferencję biskupów nie wynika jednoznacznie, że tego rodzaju normy konferencja jest obowiązana wydać, czy tylko może je promulgować⁶⁵. Być może ten właśnie wzgląd zadecydował, iż Sekretarz Stanu kard. A. Casaroli, w dniu 8 XI 1983 r., a więc gdy upływał okres *vacatio legis* nowego Kodeksu, skierował specjalne pismo do przewodniczących konferencji biskupów, w którym zwrócił się – w imieniu papieża – o szybkie wypracowanie przez wspomniane konferencje norm prawnych, przynajmniej doraźnych, dołączając odrębne wykazy spraw, w których konferencje biskupie obowiązane są bądź tylko mogą wydać owe normy stosownie do ustaleń KPK⁶⁶.

Kan. 284 jest kompetencyjną normą obligatoryjną, która zobowiązuje konferencje biskupie do wydania norm o ubiorze duchownym⁶⁷. Należy więc teraz przedstawić normy wybranych konferencji biskupów o stroju kościelnym.

Biskupi Stanów Zjednoczonych, stosując się do przepisu kan. 284, postanowili, że: „Narodowa Konferencja Biskupów Katolickich, zgodnie z nakazami kan. 284, niniejszym postanawia, że bez uszczerbku dla

⁶³ „Z tego powodu kapłan powinien nosić «godny ubiór kościelny, według norm wydanych przez Konferencję Episkopatu i według zwyczajów lokalnych zgodnych z przepisami prawa». Oznacza to, że taki ubiór, gdy nie jest nim sutanna, powinien różnić się od sposobu ubierania się świeckich, oraz odpowiadać godności i świętości urzędu. Forma i kolor powinny zostać ustalone przez Konferencję Episkopatu, zawsze zgodnie z przepisami prawa powszechnego” TE, nr 66.

⁶⁴ Wiele z tych kompetencji ma swoje źródło w dekretach ostatniego soboru lub w jej dokumentach aplikujących te uchwały. Aby uzyskać powyższe informacje, zob. *Codex Iuris Canonici Fontium annotatione*, Citta del Vaticano 1989.

⁶⁵ Por. J. Martín de Agar, *Estudio comparado de los decretos generales de las conferencias episcopales*, „*Ius Canonicum*” 32 (1992), nr 63, s. 176. W. Góralski, *Władza ustawodawcza Konferencji Episkopatu według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, „*Prawo Kanoniczne*” 32 (1989), nr 1-2, s. 51-52.

⁶⁶ A. Casaroli, (Secretairerie d'Etat), *Ai presidenti delle Conferenze Episcopali*, „*Communicationes*” 15 (1983), nr 2, s. 135-139, (dalej: A. Casaroli, *Ai presidenti*); W. Góralski, *Władza ustawodawcza Konferencji Episkopatu*, s. 51-52; por. J. Martín de Agar, *Estudio comparado de los decretos generales*, s. 176-177.

⁶⁷ A. Casaroli, *Ai presidenti*, s. 138.

postanowień kan. 288, duchowni mają ubierać się zgodnie z ich świętym powołaniem. W obrzędach liturgicznych duchowni powinni nosić szatę przepisaną w odpowiednich księgach liturgicznych. Poza funkcjami liturgicznymi, czarny garnitur i rzymska koloratka są zwyczajnym strojem kapłanów. Używania sutanny leży w gestii duchownego. W przypadku duchownych zakonnych należy przestrzegać ustaleń ich właściwych instytutów lub stowarzyszeń w odniesieniu do noszenia habitu zakonnego⁶⁸.

Konferencja Episkopatu Kanady w sprawie stroju duchownego stwierdza, jak następuje: „Zgodnie z przepisami kan. 284, Kanadyjska Konferencja Biskupów Katolickich niniejszym postanawia, że bez uszczerbku dla postanowień kan. 288, duchowni mają się ubierać w taki sposób, aby można było ich zidentyfikować jako duchownych⁶⁹. W oficjalnym komentarzu do przywołanego Dekretu nr 25 zamieszczonym w publikacji *Complementary norms to the 1983 Code of Canon Law*, która jest źródłem dla niniejszego artykułu, zapisano: „1. Dekret odnosi się do wszystkich duchownych. Jednakże, na mocy przepisów kan. 288, diakoni stali nie są związani jego przepisami. 2. Dekret nie precyzuje, co stanowi strój duchowny. Zamiast tego wymaga znaku identyfikacyjnego, który może różnić się w zależności od miejsca. Tym znakiem może być rzymska koloratka, krzyżyk lub krzyż noszony w klapie lub na szyi. W przypadku duchownego, który należy do instytutu zakonnego, może składać się z insygniów instytutu⁷⁰. Wydaje się, że norma biskupów kanadyjskich jest zbyt ogólnikowa, a co za tym idzie, dopuszcza wiele rozwiązań, czasem niezgodnych z *mens legislatoris*, co może prowadzić do nadużyć, a może nawet do zarzucenia stroju duchownego, którego noszenie jest obowiązkiem prawnym. Komentarz do tej normy samej Konferencja Episkopatu Kanady, choć sugeruje różne rozwiązania, nie jest normą kanoniczną.

Konferencja Episkopatu Chile w sprawie ubioru duchownych postanowiła: „Wzywamy duchownych do wiernego przyjęcia przepisów Kodeksu prawa kanonicznego dotyczących stroju kościelnego (kan. 284). Właściwe jest, aby dyspozycja wewnętrzna była dopasowana do zewnętrznego znaku, takiego jak strój. Dlatego ustalamy jako ubiór kościelny w naszym kraju: sutanna lub strój nazywany „clergyman” albo czarna lub szara koszula z rzymską koloratką, przynajmniej przy aktów oficjalnych, zwykły i godny garnitur, z krzyżykiem w klapie, do codziennego użytku⁷¹. Konferencji Episkopatu Kolumbii zarządza: „Dekret Konferencji

⁶⁸ United States Conference of Catholic Bishops, *Complementary norms, Canon 284* (18 November 1998), (<http://www.usccb.org/beliefs-and-teachings/what-we-believe/canon-law/complementary-norms/canon-284>, (dostęp: 20. 02. 2023); por. R. Cunningham, *Commentary on canon 284*, s. 373.

⁶⁹ Canadian Conference of Catholic Bishops, *Complementary norms to the 1983 Code of Canon Law, Ecclesiastical dress, can. 284, Decree nr 25*, Ottawa 1996, s. 23.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ *Legislación complementaria de la Conferencia Episcopal de Chile al Código de Derecho Canónico, 4a Edición, Marzo de 2006. Comentada por Mons. Juan Luis Ysern*

Episkopatu Kolumbii: strój kościelny, który zgodnie z kanonem 284 ma być noszony przez duchownych, to sutanna lub godny i poważny strój ze charakterystyczną specjalną koloratką kościelną⁷². Konferencja Episkopatu Boliwii stwierdza następująco: „Niech duchowni noszą godne i skromne stroje kościelne, szczególnie cleryman lub sutannę. W każdym razie powinni zawsze nosić widoczną odznakę⁷³, Konferencja Episkopatu Meksyku stanowi: „Strój kościelny dla duchownych będzie posiadał jako cechę charakterystyczną czarną, białą lub szarą koszulę z koloratką duchowną lub «cleryman». Konferencja Biskupów Meksykańskich uważa, że używanie wyżej wymienionego stroju kościelnego dopuszcza pewną elastyczność ze względu na warunki społeczne i klimatyczne⁷⁴.

Z kolei Konferencja Episkopatu Irlandii postanawia: „Zgodnie z przepisem zawartym w kan. 284, Konferencja Episkopatu Irlandii niniejszym postanawia, że ponieważ charakterystyczna forma ubioru duchownych ma szczególne znaczenie i ponieważ takiego charakterystycznego stroju oczekują wierni w naszym kraju, wszyscy duchowni będą nadal nosić taki strój duchowny, który będzie dawał publiczne świadectwo o ich kapłaństwie lub stanie duchownym⁷⁵. Konferencja Episkopatu

*de Arce Obispo Emérito de Ancud, Santiago de Chile 2006, s. 23-24. Cenne w przytoczonej normie jest zaakcentowanie prawdy, że dyspozycja wewnętrzna kapłana winna być zsynchronizowana z zewnętrznym znakiem, jakim jak strój duchowny. Michele De Santi stwierdza: „Z drugiej strony kapłan musi posiadać stałą gotowość do uznania go za przedstawiciela Chrystusa Dobrego Pasterza, zwłaszcza w dzisiejszym zsekularyzowanym i materialistycznym społeczeństwie, w którym zewnętrzne znaki rzeczywistości świętych i nadprzyrodzonych mają tendencję do zanikania”. *Labito ecclesiastico. Sua valenza e storia*, s. 223.*

⁷² Conferencia Episcopal de Colombia, *Legislación complementaria al Código de Derecho Canónico, Traje eclesiástico*, w: Consejo Episcopal Latinoamericano - CELAM, *Universidad de Navarra Facultad de Derecho Canónico, Código de Derecho Canónico, edición bilingüe y anotada, Tomo II, a cargo del instituto martín de azpilcueta sexta edición revisada y actualizada*, Pamplona 2006, s. 1515.

⁷³ Conferencia Episcopal de Bolivia, *Legislación complementaria al Código de Derecho Canónico, Traje eclesiástico*, w: Consejo Episcopal Latinoamericano - CELAM, *Universidad de Navarra Facultad de Derecho Canónico, Código de Derecho Canónico, edición bilingüe y anotada, Tomo II, a cargo del instituto martín de azpilcueta sexta edición revisada y actualizada*, Pamplona 2006, s. 1507. Norma pozostawia dosyć dużą swobodę duchownym w używaniu stroju kościelnego, a jako minimum nie wymaga nawet sutanny, czy stroju krótkiego z koloratką, ale jedynie jakiegoś widzialnego znaku na zwyczajnym ubraniu, odróżniającego duchownych od świeckich, np. krzyżyka w klapie marynarki. Chyba jednak ten przepis jest zbyt liberalny. Wydaje się, że to właśnie koloratka występująca w stroju długim i krótkim jest czymś najbardziej charakterystycznym dla stroju kościelnego.

⁷⁴ Conferencia del Episcopado Mexicano, *Decreto. Normas complementarias de la CEM a la luz del nuevo Código de derecho canónico, Traje eclesiástico can. 284*, México 1994, nr 1571. Trzeba zauważyć, że przytoczony dekret w ogóle nie wspomina o sutannie, a jednocześnie jest realistyczny, gdyż bierze pod uwagę warunki polityczne, społeczne i klimatyczne.

⁷⁵ Irish Catholic Bishops' Conference, *Decrees of the Irish Episcopal Conference, Decree no. 3, Ecclesiastical dress for clerics, canon 284*, <https://www.catholicbishops.ie/decrees/>, (dostęp: 20. 02. 2023). Należy zauważyć, że przytoczona norma w ogóle nie

Austrii ustala, jak następuje: „na potrzeby funkcji liturgicznych powinna być zawsze noszona sutanna, w przeciwnym razie zwykle jest to strój kapłański, zwłaszcza w szkole”⁷⁶, a biskupi Niemiec stwierdzają: „Duchowny musi być wyraźnie rozpoznawalny jako taki publicznie po swoim ubraniu. Diakoni stali wykonujący zawody świeckie są wyłączeni z tego przepisu. Za strój kościelny uważa się Oratorianerkragen (biały dzielonny kołnierzyk koszuli, który wystaje nad czarną kamizelkę bez guzików JA) lub koloratkę rzymską, w uzasadnionych wyjątkowych przypadkach ciemny garnitur z krzyżem”⁷⁷.

Konferencja Episkopatu Włoch podjęła następującą uchwałę odnośnie kan. 284: „Bez naruszenia przepisów dotyczących obrzędów liturgicznych, duchowni w miejscach publicznych muszą nosić sutannę lub clergyman”⁷⁸. Konferencja Episkopatu Hiszpanii zarządziła, jak następuje: „duchowni mają nosić prosty i godny strój kościelny, sutannę lub clergyman, według zwyczajów prawnych miejsca, zgodnie z kan. 284, zwłaszcza w wykonywaniu posługi kapłańskiej i w innych działaniach publicznych”⁷⁹. Z kolei Konferencja Episkopatu Indii ustaliła: „Duchowni mają nosić odpowiedni strój kościelny, zgodny z normami każdej regionalnej konferencji episkopatu (lub jej odpowiednika) i z prawowitymi miejscowymi zwyczajami, zachowując jednak w nienaruszonym stanie przepisy w tej kwestii, które są ustanowione dla celebracji liturgicznych”⁸⁰, a biskupi Belgii zarządzili: „oprócz stroju używanego w celebracji liturgicznej, duchowni będą nosili sutannę lub ciemny garnitur z rzymską koloratką lub krzyżem”⁸¹.

II Polski Synod Plenarny przypomina, że „znakiem głębokiego rozumienia posłuszeństwa jest także noszenie stroju duchownego. Prezbiter powinien być rozpoznawalny przede wszystkim przez swoją postawę, lecz także przez swój ubiór w ten sposób, aby każdy bezpośrednio dostrzegał jego tożsamość, wyrażającą się w przynależności do Boga i Kościoła. Nieużywanie stroju kościelnego przez kapłana, z wyjątkiem sytuacji całkowi-

określa formy stroju duchownego, lecz podaje jedynie uzasadnienie konieczności jego używania, co wydaje się sprzyjać nadużyciom.

⁷⁶ Österreichische Bischofskonferenz, *Dekret über die Priesterkleidung* can. 284, „Amtsblatt der österreichischen Bischofskonferenz” 7 (1991), nr 6, cz. II, nr 3, s. 3.

⁷⁷ Deutschen Bischofskonferenz, *Partikularnormen und Allgemeine Dekrete der Deutschen Bischofskonferenz, Partikularnorm Nr. 5 der Deutschen Bischofskonferenz zu c. 284 CIC, Kirchliche Kleidung der Geistlichen*, „Kirchlichen Amtsblatt” (1995), s. 611.

⁷⁸ Conferenza Episcopale Italiana, *Delibere nr 2*, „Notiziario CEI” 18 (1983), nr 7, s. 209.

⁷⁹ Conferencia Episcopal Española, *Decreto General sobre las normas complementarias al nuevo Código de Derecho Canónico y Documentación Complementaria*, art. 2, „Boletín Oficial de la Conferencia Episcopal Española”, 3 (1984), s. 95-104.

⁸⁰ Conference of Catholic Bishops of India, *Complementary Legislations to the Code of Canon Law*, <http://ccbi.in/wp-content/uploads/2015/12/Complementary-Legislations-to-the-Code-of-Canon-Law-1.pdf>, (dostęp: 26. 02. 2023).

⁸¹ Conférence Episcopale de Belgique, *Droit canonique – Décrets pour la Belgique*, www.cathobel.be/eglise-en-belgique/la-conference-des-vevques/decrets/, (dostęp: 26. 02. 2023).

cie szczególnych, może być znakiem słabego poczucia własnej tożsamości pasterza oddanego służbie Kościoła⁸².

Zakończenie

Podsumowanie i wnioski

1. Strój kościelny duchownych, choć nie jest to kwestia najistotniejsza w Kościele, ma jednak ważne znaczenia kościelne i duszpasterskie.
2. Strój kościelny duchownych podkreśla w sposób widoczny przynależność do stanu duchownego i sprawia, że duchowni poprzez noszony ubiór są żywymi świadkami rzeczywistości nadprzyrodzonych, o których powinni dawać świadectwo przed ludźmi.
3. Władza kościelna w wydawanych normach i dokumentach stale potwierdza głębokie znaczenie dyscypliny kościelnej w zakresie stroju kościelnego, pomagając odkryć na nowo jej znaczenie i przydatność w życiu duchownych.
4. Konferencje biskupów w zdecydowanej większości wypełniły normy kompetencyjne zawarte w KPK odnośnie do obowiązku noszenia stroju duchownego i sprecyzowania jego wyglądu.
5. Konferencje biskupów w wydawaniu norm o obowiązku noszenia stroju kościelnego przez duchownych powinni brać pod uwagę miejscowe, prawne zwyczaje oraz warunki klimatyczne.
6. Dyspozycja kan. 284 jawi się jako ścisły obowiązek noszenia przez duchownych odpowiedniego ubioru kościelnego. Strój kościelny choć ma odróżniać duchownych od świeckich, nie niweczy zasady zawartej w kan. 208 o „prawdziwej równości co do godności i działania wszystkich wiernych” w Kościele.
7. Ewentualny zwyczaj nienoszenia stroju kościelnego jako zwyczaj *contra legem* z racji wyraźnego odrzucenia go przez współczesne prawo nie może nabrać mocy prawnej.
8. Wydaje się jednak, że dzisiaj, gdy w kulturze masowej, w mediach, czy różnych antykościelnych manifestacjach ulicznych nielegalnie używa się stroju kościelnego, zwłaszcza sutanny, norma kan. 683 dawnego Kodeksu, zastrzegająca używanie stroju duchownego wyłącznie osobom uprawnionym, jest nadal aktualna. Przynajmniej postanowienia konferencji biskupów, czy biskupów diecezjalnych dotyczące stroju

⁸² II Polski Synod Plenarny (1991-1999), Poznań 2001, st. 80, s. 180. Wydaje się, że przytoczona norma jest zbyt ogólna i słabo skonstruowana pod względem techniczno-prawnym. Podaje jedynie motywację dla noszenia stroju kościelnego, a powinna określać, jak ten strój ma wyglądać. Choć cenne jest przypomnienie, że „prezbiter powinien być rozpoznawalny przede wszystkim przez swoją postawę, lecz także przez swój ubiór”. Zabrakło odniesienia do dokumentu: Prymas Polski, *Przypomnienie w sprawie stroju kapłańskiego* (15 czerwca 1967), w: *Statuty Archidiecezjalnego Synodu Poznańskiego 1968*, Poznań 1972, s. 406-407, gdzie „zasadniczym ubiorem duchowieństwa polskiego jest sutanna lub habit zakonny”. Tam, gdzie prawo diecezjalne dopuszcza inny strój niż sutanna, „obowiązuje zawsze koloratka i poważny strój ciemny”. Tamże, s. 406, nr 1-3.

duchownego winny o tej kwestii wspominać, zwłaszcza tam, gdzie taki strój jest bezprawnie wykorzystywany i ośmieszany.

9. W normach prawa partykularnego warto zaakcentować prawdę, że dyspozycja wewnętrzna kapłana winna być zsynchronizowana z zewnętrznym znakiem, którym jest strój duchowny.
10. Ubiór duchowny, gdy nie jest nim sutanna, powinien różnić się od sposobu ubierania się świeckich oraz odpowiadać godności i świętości urzędu. Nie wypełniają polecenia kan. 284 i *Dyrektorium o postudze i życiu kapłanów* nr 66 normy, które jako minimum stroju duchownego nie wymagają nawet sutanny, czy stroju krótkiego z koloratką, ale jedynie jakiegoś widzialnego znaku odróżniającego duchownych od świeckich umieszczonego na zwyczajnym ubraniu, np. krzyżyka w klapie marynarki, znaku bardzo niepozornego. Wydaje się, że to właśnie koloratka występująca w stroju długim i krótkim jest czymś najbardziej charakterystycznym dla stroju kościelnego.

Streszczenie

Strój kościelny duchownych ma ważne znaczenia kościelne i duszpasterskie. Podkreśla w sposób widoczny przynależność do stanu duchownego i sprawia, że duchowni poprzez noszony ubiór są żywymi świadkami rzeczywistości nadprzyrodzonych, o których powinni dawać świadectwo przed ludźmi. Stąd na przestrzeni wieków, jak i w obowiązującym prawie kanonicznym przypomina się nakaz noszenia przez duchownych odpowiedniego stroju kościelnego. Celem artykułu jest ukazanie zagadnienia obowiązku noszenia stroju kościelnego w aspekcie prawa kanonicznego. W jego pierwszej części przedstawiono ewolucję historyczno-prawną problematyki stroju kościelnego. W drugiej części ukazano kwestię stroju kościelnego w obowiązujących przepisach kanonicznego prawa powszechnego, natomiast część trzecia została poświęcona normom konferencji biskupów o ubiorze kościelnym. Całość artykułu zamykają wnioski i bibliografia.

Słowa kluczowe: duchowni, normy komplementarne, prawo partykularne, strój kościelny, konferencja biskupów

Title: Obligation and Right to Wear Church Dress (Canon 284 of the Code of Canon Law)

Summary

The ecclesiastical attire of the clergy has important ecclesiastical and pastoral significance. It clearly emphasizes affiliation to the clergy state and makes the clergyman show through their clerical clothing

that they are living witnesses of supernatural realities about which they should testify in front of people. Hence, over the centuries, as well as in the current canon law, the order for clergy to wear an appropriate church attire is recalled.

The purpose of the article is to portray an obligation to wear suitable ecclesiastical dress in the aspect of canon law. The first part presents the historical and legal evolution of the issue of ecclesiastical garb. The second part depicts ecclesiastical dress under applicable canon law, and the third part is analyses to the norms of episcopal conferences on ecclesiastical garb. The article ends with conclusions and references.

Key words: clerics, complementary norms, particular law, ecclesiastical dress, episcopal conference

Bibliografia

Źródła

- Canadian Conference of Catholic Bishops, *Complementary norms to the 1983 Code of Canon Law, Ecclesiastical dress, can. 284, Decree nr 25*, Ottawa 1996, s. 23.
- Card. Tarsicio Bertone, Secretario de Estado, *Carta Circular sobre el traje eclesiástico a los Eminentísimos y Excelentísimos responsables de los Dicasterios, Tribunales y Oficinas de la Santa Sede y del Vicariato de Roma 15 de octubre de 2012*, „Revista Española de Derecho Canónico” 70 (2013), nr 174, s. 323-324.
- Casaroli A., (Secrétairerie d’Etat), *Ai presidenti delle Conferenze Episcopali, „Communicationes”* 15 (1983), nr 2, s. 135-139.
- Catechismo della Chiesa Cattolica*, Città del Vaticano 1992, tłum. polskie: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994.
- Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1917.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, „Acta Apostolicae Sedis” 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
- Codex Iuris Canonici Fontium annotatione*, Citta del Vaticano 1989.
- Concilium Agathense* (506), can XX, J. Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, tomus octavus, Florentiae 1762, col. 328.
- Concilium Metense* (888), can VI, J. Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, decimus octavus, Venetiis 1773, col. 79.
- Concilium Oecumenicum Tridentinum, decreto *De reformatione*, sessione XIV, can. 6, w: *Conciliarum Oecumenicorum Decreta*, Bologna 1991, s. 71.

- Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Constitutio dogmatica de Ecclesia *Lumen gentium* (21 novembris 1964), „Acta Apostolicae Sedis” 57 (1965), 5-67, tekst polski: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 104-163.
- Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum de Presbyterorum ministerio et vita *Presbyterorum Ordinis* (7 Decembris 1965), „Acta Apostolicae Sedis”, 58 (1966), s. 991-1024, tekst polski: *Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu prezbiterów Presbyterorum ordinis*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 478-508.
- Conférence Episcopale de Belgique, Droit canonique – Décrets pour la Belgique, www.cathobel.be/eglise-en-belgique/la-conference-des-vevues/decrets/, (dostęp: 26. 02. 2023).
- Conference of Catholic Bishops of India, *Complementary Legislations to the Code of Canon Law*, <http://ccbi.in/wp-content/uploads/2015/12/Complementary-Legislations-to-the-Code-of-Canon-Law-1.pdf>, (dostęp: 26. 02. 2023)
- Conferencia del Episcopado Mexicano, *Decreto. Normas complementarias de la CEM a la luz del nuevo Código de derecho canónico, Traje eclesiastico can. 284*, México 1994, nr 1571.
- Conferencia Episcopal de Bolivia, *Legislación complementaria al Código de Derecho Canónico, Traje eclesiástico*, w: Consejo Episcopal Latinoamericano - CELAM, *Universidad de Navarra Facultad de Derecho Canónico, Código de Derecho Canónico, edición bilingüe y anotada, Tomo II, a cargo del instituto martín de azpilcueta sexta edición revisada y actualizada*, Pamplona 2006, s. 1507.
- Conferencia Episcopal de Colombia, *Legislación complementaria al Código de Derecho Canónico, Traje eclesiástico*, w: Consejo Episcopal Latinoamericano - CELAM, *Universidad de Navarra Facultad de Derecho Canónico, Código de Derecho Canónico, edición bilingüe y anotada, Tomo II, a cargo del instituto martín de azpilcueta sexta edición revisada y actualizada*, Pamplona 2006, s. 1515.
- Conferencia Episcopal Española, *Decreto General sobre las normas complementarias al nuevo Código de Derecho Canónico y Documentación Complementaria*, art. 2, „Boletín Oficial de la Conferencia Episcopal Española”, 3 (1984), s. 95-104.
- Conferenza Episcopale Italiana, *Delibere nr 2*, „Notiziario CEI” 18 (1983), nr 7, s. 209.
- Congregatio pro Episcopis, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi* (22 febbraio 2004), Città del Vaticano 2004, tekst polski: *Kongregacja do spraw Biskupów, Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*, Kielce 2005.
- Congregatio pro Clericis, *Direttorio per il ministero e la vita dei Presbiteri Tota Ecclesia* (31 gennaio 1994), Città del Vaticano 1994, tekst polski: *Kongregacja ds. Duchowieństwa, Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów*, Città del Vaticano 1994.

- Deutschen Bischofskonferenz, Partikularnormen und Allgemeine Dekrete der Deutschen Bischofskonferenz, Partikularnorm Nr. 5 der Deutschen Bischofskonferenz zu c. 284 CIC, Kirchliche Kleidung der Geistlichen, „Kirchlichen Amtsblatt“ (1995), s. 611.
- Devoti J., *Institutionum canonicarum*, Libri IV. Editio tertia veneta, Tomus Primus, Venetiis 1982, s. 112.
- II Polski Synod Plenarny (1991-1999), Poznań 2001.
- Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, vol. I (1978), Città del Vaticano 1978.
- Ioannes Paulus P.P. II, Lettera Apostolica *Novo incipiente* (8 aprilis 1979), „Acta Apostolicae Sedis” 59 (1979), s. 396-397, tekst polski: Jan Paweł II, *List do kapłanów na Wielki Czwartek 1979*, Poznań 1979.
- Irish Catholic Bishops’ Conference, Decrees of the Irish Episcopal Conference, Decree no. 3, *Ecclesiastical dress for clerics, canon 284*, <https://www.catholicbishops.ie/decrees/>, (dostęp: 20. 02. 2023).
- Legislación complementaria de la Conferencia Episcopal de Chile al Código de Derecho Canónico*, 4a Edición, Marzo de 2006. Comentada por Mons. Juan Luis Ysern de Arce Obispo Emérito de Ancud, Santiago de Chile 2006.
- Lettera di Giovanni Paolo II al cardinale vicario Ugo Poletti* (8 settembre 1982), „L’Osservatore Romano” (18-19 ottobre 1982), s. 235.
- Österreichische Bischofskonferenz, *Dekret über die Priesterkleidung can. 284*, „Amtsblatt der österreichischen Bischofskonferenz” 7 (1991), nr 6, cz. II, nr 3, s. 3.
- Prymas Polski, *Przypomnienie w sprawie stroju kapłańskiego* (15 czerwca 1967), w: *Statuty Archidiecezjalnego Synodu Poznańskiego 1968*, Poznań 1972, s. 406-407.
- Sixti V PP. *Constitutio Apostolica Cum sacrosanctum* (9 Ianuarius 1589) „Bullarium Romanum”, vol. 9, L. Tomasetti (ed.), Torino 1863, s. 66-77.
- United States Conference of Catholic Bishops, *Complementary norms, Canon 284* (18 November 1998), (<http://www.usccb.org/beliefs-and-teachings/what-we-believe/canon-law/complementary-norms/canon-284>, (dostęp: 20. 02. 2023).

Literatura

- Aquino F., *Ordem*, Sao Paulo 2007.
- Carlos J., Errázuriz M., *Corso fondamentale sul diritto nella Chiesa. Introduzione e soggetti ecclesiali di diritto*, vol. I, Milano 2009.
- Consejo Episcopal Latinoamericano – Celam. Universidad de Navarra Facultad de Derecho Canónico. *Código de derecho canónico. Edición bilingüe y anotada*, Sexta edición revisada y actualizada, Pamplona 2002.
- Cunningham R., *Commentary on canon 284*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, edited by J. Beal, New York 2000, s. 372-373.
- D’Anna I., *La forza della verità. Un tesoro da riscoprire*, terza edizione, Tricase 2018.

- De Santi M., *L'abito ecclesiastico. Sua valenza e storia*, Ravenna 2004.
- Fijałek J., *Życie i obyczaje kleru w Polsce średniowiecznej*, Kraków 1894.
- Filipazzi A., Recensione del libro, M. De Santi, *L'abito ecclesiastico. Sua valenza e storia*, „Ius Ecclesiae” 18 (2006), nr 2, s. 473-477.
- González Ayesta J., *Algunas consideraciones sobre la actual regulación de los derechos y deberes de los diáconos permanentes*, „Ius Canonicum”, 47 (2007), nr 94, s. 415-438.
- Góralski W., *Władza ustawodawcza Konferencji Episkopatu według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, „Prawo Kanoniczne” 32 (1989), nr 1-2 s. 45-57.
- Kakareko A., *La riforma della vita del clero nella diocesi di Vilna dopo il Concilio di Trento (1564-1796)*, Roma 1996.
- Konieczny M., *Sutanna*, w: *Encyklopedia Katolicka*, E. Gigilewicz (red.), t. 18, Lublin 2013, k. 1233-1234.
- Krukowski J., *Komentarz do kan. 284*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. T. 2. Ks. II (1). Lud Boży*, J. Krukowski (red.), Poznań 2005, s. 107-108.
- Martín de Agar J., *Estudio comparado de los decretos generales de las conferencias episcopales*, „Ius Canonicum”, 32 (1992), nr 63, s. 173-229.
- Moroni G., *Benedetto XIII*, w: „Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica”, vol. V, Venezia 1840, s. 8-20.
- Nowowiejski A., *Ubiory duchowne*, w: *Encyklopedia Kościelna podług teologicznej encyklopedji Wetzera i Weltego z licznymi jej dopełnieniami*, M. Nowodworski (red.), t. XXIX, Warszawa 1907, s. 389-398.
- Nowowiejski A., *Wykład liturgii Kościoła Katolickiego*, t. II, Warszawa 1902.
- Pozzo M., *Il valore e il significato dell'abito clericale: problematiche giuridiche*, „Ius Ecclesiae” 30 (2018), nr 1, s. 201-234
- Rothe W., *De obligatione deferendi habitum ecclesiasticum. Die kirchlichen Bekleidungs Vorschriften für Kleriker nach can. 284 CIC*, „Archiv für katholisches Kirchenrecht” 170 (2003), s. 23-19.
- San José Prisco J., *Comentario a la Carta Circular sobre el traje eclesiástico a los Eminentísimos y Excelentísimos responsables de los Dicasterios, Tribunales y Oficinas de la Santa Sede y del Vicariato de Roma*, „Revista Española de Derecho Canónico” 70 (2013), nr 174, s. 325-328.
- Stanzione M., *Storia dell'abito ecclesiastico: dal Concilio di Trento fino ad oggi*, <http://www.dentrosalerno.it>, (dostęp: 28. 02. 2023)
- Trichet L., *Le costume du clergé: Ses origines et son évolution en France, d'après les règlements de l'Eglise*, Paris 1986.
- Trichet L., *Le costume du clergé. Ses origines et son évolution en France d'après les règlements de l'Église* (revue M. Zimmermann), „Revue de l'histoire des religions” 204 (1987), nr 2, s. 211-213.